

§ 64 i loven (»Lex Rechnitzer« – paragraffen, der skulle gøre det muligt for Rechnitzer at avancere til værnschef, skønt han ikke havde haft nogen udkommando siden 1917) skyldtes Rechnitzers personlige indgriben.

Bjergs bog efterlader ikke Marineministeriets direktør i noget flatterende lys; men de fremlagte kilder rejser unægteligt det spørgsmål, om der i 1932 overhovedet var politisk mulighed for nogen anden løsning end den, Rechnitzer udformede? At forlange af Rechnitzer, at han skulle have fulgt Wencks eksempel, ville afgjort være at gå for vidt, og de fleste ville sandsynligvis også have kunnet acceptere, at Rechnitzer viste langt større smidighed over for politikerne end Wenck; men hans udnyttelse af situationen til egen fordel blev naturligvis taget meget unådigt op, og det bidrog nok i høj grad til at sløre, hvor begrænset et spillerum, der i virkeligheden var tale om.

Udgiveren har forsynet bogen med en udmærket introduktion, der dels giver en kortfattet præsentation af hovedpersonerne dels sætter kilderne ind i en lidt større sammenhæng. Et register er der derimod ikke blevet plads til.

Per Willemoes Jørgensen

Steffen Steffensen: *På Flugt fra Nazismen. Tysksprogede emigranter i Danmark efter 1933*. (C. A. Reitzels Forlag, 1986). 650 s.

Bogen er resultatet af et projekt, som professor i tysk litteratur ved Københavns Universitet Steffen Steffensen iværksatte i 1969, og den karakteriseres i forordet som en redigeret materialsamling. Den behandler ikke immigrationen i almindelighed, men kun de intellektuelle, forfattere, kunstnere, videnskabsmænd etc. Det var en ledende

tanke at påvise, hvilke værdier disse indvandrere tilførte dansk åndsliv, og derfor blev arbejdet på de mange biografier ikke overladt historikere, men i første række fagfæller til hver enkelt af de 50-100 personer, der er medtaget.

Arbejdet blev afbrudt ved Steffen Steffensens død i 1984, og adskillige artikler præsenterer sig som en nødtørfugtig udfyldning, typisk i form af korte referater af intervju med de pågældende eller forkortede gengivelser af selvbiografier. I sin helhed kan man ikke sige, at den meget ambitiøse hensigt om at vurdere indvandrernes betydning i f.eks. udviklingen af enkelte videnskaber eller kunstarter er lykkedes. Heller ikke de danske myndigheders behandling af de prekære spørgsmål om opholds- og arbejdstilladelse er bredere belyst. Projektets medarbejdere har haft adgang til fremmedpolitiets akter; men kun få har benyttet dem. Ærgerligt, fordi der netop i denne gruppe var mange grænsetilfælde, f.eks. modernistiske – i nazistisk sprog »entartede« – kunstnere, der ikke kunne påberåbe sig fare for liv eller frihed, men emigrerede for at kunne fortsætte deres kunstneriske virke. De faldt derfor ikke ind under begrebet politiske flygtninge, men fik i nogle tilfælde opholdstilladelse, hvis de opfyldte hovedkravet: at de ikke tog arbejde fra danske borgere.

Artiklerne er af stærkt varierende kvalitet. De færreste kan betegnes som forskningsresultater; men der er hæderlige undtagelser. Læseværdig er først og fremmest Hans Chr. Nørregaards store artikel »Bertolt Brecht og Danmark«, der velopløst og på et gedigent kildegrundlag beskriver den store forfatter og hans lille koloni ved Svendborg – og samtidig kaster skarpe strejflys ind i det kommunistisk dominerede kulturradikale miljø i Danmark.

Som helhed er bogen mest værdifuld som en illustration af, hvor forskelligar-

tede problemer og enkeltskæbner, der gemmer sig bag den fælles overskrift.

Henning Poulsen

Hans Christian Bjerg: *Ligaen. Den danske militære efterretningstjeneste 1940-1945*, bd. 1-2. (Gyldendal, 1985). 334 + 314 s.

Det har længe været kendt, at den militære efterretningstjeneste indtog en central plads i det danske modstandsmønster under besættelsen. Som Jørgen Hæstrup påviste i »Kontakt med England« (1954), var oversendelsen af efterretningsmateriale, der allerede påbegyndtes i 1940, den første organiserede aktivitet på dansk grund, som kan bære betegnelsen modstand. I de første besættelsesår var forbindelsen med den militære efterretningstjeneste SOE's vigtigste aktiv i Danmark, og krigen igennem gik der via Stockholm en strøm af militære efterretninger til England – indsamlet af hærens og flådens efterretningstjeneste. Emnet har da også været inddraget i flere historiske undersøgelser. Hæstrup har i et vist omfang fulgt det op i »Hemmelig Alliance« 1-2 (1959). Palle Roslyng – Jensen har berørt flere sider af det i »Værnenes politik – politikernes værn« (1980), og det er desuden belyst gennem en række memoarer og mindre arbejder.

Alligevel har en central og grundig undersøgelse af efterretningstjenesten været savnet, og Hans Christian Bjergs bog må derfor hilses velkommen. Den bygger først og fremmest på efterretningstjenestens eget arkiv, det store og velbevarede »Stockholmsarkiv«, som for første gang er systematisk udnyttet, og inddrager også andet relevant dansk, tysk og britisk materiale, og præsenterer sig i det hele som den centrale behandling af emnet.

Lad det også straks være sagt, at ar-

bejdet har flere gode egenskaber. Dens beskrivelse er omhyggelig og præcis, og forfatteren har føjet nye dimensioner til modstandsbevægelsens historie ved at anskue de komplicerede dansk-britiske relationer fra efterretningsofficerernes centrale og ofte prekære position. I detaljer følger den adskilligt til vor hidtidige viden og forståelse.

Alligevel kan man ikke sige, at den ændrer det helhedsbillede, vi hidtil har haft. I hovedsagen er der tale om, at efterretningstjenesten, dens holdninger og funktioner placeres lidt mere nøjagtigt indenfor de rammer i spillet mellem værnene og den civile modstandsbevægelse, som er angivet af Hæstrup og Roslyng-Jensen, men sjældent om egentlige nytolkninger.

Det vigtigste forsøg herpå er næppe vellykket. I kapitel V,1 behandles de vigtige forhandlinger mellem ET og SOE i foråret 1942, som ledte frem til de retningslinier for det samlede modstandsarbejde i Danmark, SOE afstak i et brev til ET 11. april. Jørgen Hæstrup har tidligere givet en udførlig analyse af denne situation (»Table Top« – Jyske Samlinger V,4 – 1961) og bl.a. konstateret, at dokumentet var »ved at sprænges af svære modsætninger« mellem »to fundamentalt forskellige synspunkter på den engelske politik i Danmark« – på den ene side interessen for efterretningsarbejdet og den »P-plan«, ET præsenterede som et mere beskedent alternativ til den illegale hær, briterne forestillede sig – på den anden side SOE's forsæt om at udvikle sabotagevirksomhed. Efter Hæstrups opfattelse fik efterretningsfolkene kun mindre, tidsbegrænsede indrømmelser. Bjerg er delvis enig heri, men bestrider, at P-planen og sabotagen stod som alternativer for briterne. Hverken Hæstrup eller Bjerg har haft adgang til SOE's arkiv; men siden er sagens dokumenter fremlagt af Charles Cruicks-